

УДК 159.9:004.738.5

М. М. Назар

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник лабораторії сучасних інформаційних технологій навчання
Інститут психології імені Г. С. Костюка
Національної академії педагогічних наук України

ІНТЕРНЕТ-НАВЧАННЯ ЯК БАЗОВА ВЛАСТИВІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Метою роботи є дослідження ролі інтернет-навчання для індивідуальної продуктивності та адаптивності в інформаційному суспільстві. Перманентне навчання у форматі освітніх курсів, семінарів, тренінгів тощо, яке триває протягом майже всього життя, починає займати все більш вагоме місце у житті представників інформаційного (постіндустріального) суспільства. Зростаючий попит на знання, що постійно оновлюються та вдосконалюються і від володіння якими залежить місце індивідуума в соціальній ієрархії інформаційного суспільства, потенціали персональної адаптації та досягнень створюють умови для розвитку можливостей доступу до них, зберігання та використання. Інтернет-навчання стає одним із найцінніших суспільних і психологічних ресурсів. Віртуальне середовище мережі Інтернет стає ключовою репрезентацією розвитку інфокомунікативних і мультимедійних технологій, тенденцій до глобалізації та інтеграції. Навчання все більшою мірою охоплює віртуальний простір. Інтернет-навчання розкриває своє значення не тільки як можливість, але і як властивість, що характеризує суспільство інформаційної формації та є базово притаманним для нього, враховуючи два чинники: по-перше, необхідність індивідуумів постійно опрацьовувати нові знання, вміння та навички, щоб забезпечувати свою соціальну продуктивність і адаптивність, по-друге, віртуальний мережевий простір, що стає провідним майданчиком для здійснення навчання.

Ключові слова: Інтернет, інтернет-навчання, інформаційне суспільство.

Постановка проблеми. Інформація та знання – головна цінність інформаційного суспільства, разом із тим значення має не просто факт наявності знань у суспільстві, а й соціальний розподіл цих знань, мотивація та можливості доступу до них, відтворення та генерація нових суспільно корисних знань. Значення набуває як знання, так і нестача знань, що іноді є психологічно важливішим за самі знання; обидва чинники перетворюються перш за все у суспільстві ризику на соціальні та економічні аргументи та важелі. Наука в інформаційному суспільстві активно розвивається та зростає, стають сильнішими потреби в рефлексивності, в осмисленні зворотних зв'язків між діяльністю та знаннями, все більш актуальним стає розвиток продуктивного, творчого мислення в широкому сенсі. Наукові знання забезпечують раціоналізацію відносин усередині суспільства, культури, природи та між собою. Формуються потреби у знаннях, здатних розв'язувати невизначеності у соціальних та особистих контекстах, серед яких особливу роль займають різні напрями психології. Постійне, майже протягом усього життя, навчання, самонавчання та перенавчання стають провідними чи одними з базових діяльностей у суспільстві.

Глобальна всесвітня концентрація знань, процесів з їх пошуку, зберігання, виробництва та використання у віртуальному просторі мережі Інтернет робить останню ключовим інструментом, що забезпечує навчання та самонавчання представників

інформаційного суспільства. Це підкреслює особливу роль та актуальність її психологічного дослідження у відповідному контексті. Предметом дослідження є навчання у мережі Інтернет як одна з базових властивостей інформаційного суспільства.

Мета статті. Метою роботи є дослідження ролі інтернет-навчання для індивідуальної продуктивності та адаптивності в інформаційному суспільстві.

Перманентне навчання у форматі освітніх курсів, семінарів, тренінгів тощо, яке триває протягом майже всього життя, починає займати все більш вагоме місце у житті представників інформаційного (постіндустріального) суспільства. Зростаючий попит на знання, що постійно оновлюються та вдосконалюються і від володіння якими залежить місце індивідуума в соціальній ієрархії інформаційного суспільства, потенціали персональної адаптації та досягнень створюють умови для розвитку можливостей доступу до них, зберігання та використання. Навчання стає одним з найцінніших суспільних і психологічних ресурсів.

З іншого боку, постіндустріальне суспільство характеризується інтенсивним розвитком інформаційних технологій та їх тотальною інтеграцією майже в усі сфери життя людини. Інформаційні технології продовжують і посилюють психічні можливості індивідуума, зокрема у доступі до майже невичерпних обсягів інформації. Активно впливаючи на навчання та освіту, інформатизація ампліфікує їх новими можливостями, новими

контекстами, новими інструментами. Віртуальне середовище мережі Інтернет стає ключовою репрезентацією розвитку інфокомунікативних і мультимедійних технологій, тенденцій до глобалізації та інтеграції. Навчання все більшою мірою охоплює віртуальний простір.

Враховуючи тенденції переходу індустріальних суспільних формацій до інформаційних разом із сотнями мільйонів людей, що їх уособлюють, інтернет-навчання набуває для них все більшого значення, впливаючи на продуктивність і потенціали соціальної адаптивності. Актуальність дослідження не викликає сумнівів.

Виклад основного матеріалу. Психологічний фундамент інформаційного суспільства слід шукати у його базових цінностях: інформації та знаннях, виробництві знань, обміні знаннями, глобалізації, перманентному навчанні. Первинними авторами терміна «інформаційне суспільство» слід вважати вчених з Японії К. Курокаву і Т. Умесао. Сучасні уявлення про психологічні, соціальні, економічні, політичні, наукові тощо властивості ери інформаційного суспільства вже встигли інтегруватися у масову, буденну свідомість, визначаючи ціннісно-орієнтувальні когнітивні моделі мислення й діяльності її представників. Нині продовжує створюватися і розвиватися нове поняття та імідж успіху, що багато в чому базується на необхідності постійного навчання, ефективного використання та споживання інфокомунікативних технологій, комп'ютерних розробок, електронних продуктів сучасних і все більшою мірою роботизованих виробництв. Ідейною репрезентацією психологічної специфіки ери суспільства нової формації виступає «трійця» з орбітального супутника зв'язку, кабельного телебачення та персонального комп'ютера. Своєю чергою персональні комп'ютери в процесі постійної мініатюризації поступово зменшуються у розмірах і досить скоро можуть бути імплантовані людині як потужні інструменти посилення її психічних можливостей і при цьому як практично чи повністю непомітні частини її тіла [2; 4].

Діяльність окремих представників та цілих спільнот, які належать до інформаційного суспільства, все більшою мірою визначається їхніми можливостями володіти інформацією, ефективно її знаходити, аналізувати, зберігати, використовувати та продукувати нову. Результативність діяльності значним чином визначається ефективністю проведеної роботи зі збору, накопичення та переробки інформації, її аналізу, осмислення та практичного використання, втіленого у здійсненні найбільш оптимальних рішень. Когнітивні можливості людини мають свої обмеження, тим більше, коли йдеться про обробку значних обсягів інформації, тому ці можливості слід розширювати доцільним залученням спеціальних електронних комп'ютеризованих засобів і підключенням інфокому-

нікативних технологій, зокрема інформаційного простору мережі Інтернет. Ментальні можливості людини посилюються завдяки її постійному опрацюванню нових знань, їх знаходженню та використанню, через що перманентне навчання представника інформаційного суспільства, зокрема у форматі "lifelong learning" – навчанні протягом усього життя, стає не тільки прийнятним явищем, але і таким, якого вимагає суспільне середовище для забезпечення продуктивності індивіда, його успішності [1; 14].

Інформаційне суспільство детермінує зміни не просто у виробництві, а визначає трансформації ціннісно-орієнтувальних ментальних карт у мільйонів людей, цілого укладу життя, системи та ієрархії цінностей. Так, більшої ваги набуває постійне навчання та самонавчання, саморозвиток, культурне дозвілля стосовно матеріальних цінностей. Процес виробництва та споживання товарів, характерний для індустріального суспільства, змінюється, адже у суспільстві нового типу інтелект, його розвиток, знання та інформація стають головним засобом і продуктом виробництва, забезпечуючи зростання сегмента розумової праці, можливостей і навіть самого значення інтелектуального розвитку. Представники інформаційного суспільства живуть у контексті попиту на творчість, мислення та знання [11; 13].

Інформаційне, або постіндустріальне суспільство, відоме як третій етап розвитку суспільства, характеризується такими провідними тенденціями, як тотальна інформатизація, синтез наукових і технічних розробок, розвиток медицини та рівня медичного обслуговування, підвищення освіченості людей, перманентне навчання, перенавчання і самонавчання. Властивості інформаційного суспільства формують умови для поліпшення якості діяльності та в цілому життя його представників, надають психологічні ресурси для розвитку та ампліфікації мислення. Репрезентацією виробництва, накопичення, обміну та використання інформації або (більш конкретно) знань разом із глобальними інтегративними процесами є електронна мережа Інтернет. Нині саме вона стала головною платформою для навчання та самонавчання у представників інформаційного суспільства [6; 8].

Прогрес суспільства та його поступовий перехід до нового ступеня розвитку відбувається не спонтанно, а детермінований сукупністю чинників, що по-своєму осмислюються представниками різних філософських шкіл. Так, наприклад, в індустріальній теорії підкреслюються такі чинники, як зменшення кількості працівників матеріального виробництва внаслідок процесів механізації, автоматизації та поступової роботизації виробництва, а також у результаті модернізації технологій. Суспільні зміни, за яких робітників на індустріальних виробництвах стає менше, створюють для них

виклики та більш високі освітні вимоги, вимоги до інтелектуального розвитку, здатностей самостійно і творчо мислити, оперувати знаннями. Освіта та навчання стають базовою, загальноприйнятною, такою, що визначає діяльність та адаптацію до соціуму, цінністю. Створюється взаємна залежність: освічені представники суспільства потребують більш якісних послуг і товарів, тоді як надання таких послуг і товарів визначається діяльністю фахівців з високою кваліфікацією, зокрема таких, які здійснюють діяльність з високою інтелектуальною часткою. Навчання у мережі Інтернет стає зручним і продуктивним ресурсом, здатним сприяти цій тенденції та допомагати її подальшому розвитку [3; 5; 9; 12].

Іншою фундаментально важливою властивістю інформаційного суспільства є актуалізація можливостей, ролі та значення «чинника людини», що пов'язано з новими умовами діяльності, за яких розумова праця цінується та оплачується вище за фізичну чи механічну. Суб'єкт перманентно здобуває нові знання, вміння і навички протягом усього життя, отримує (іноді неодноразово) освіту; організації «постіндустріальної» хвилі забезпечують регулярні навчання співробітників, націлені на підвищення їхньої кваліфікації, оволодіння новими знаннями та вміннями, все частіше переносячи навчання у віртуальний простір (повністю або у змішаному форматі). Класичні стандарти у виробництві переосмислюються через все більшу індивідуалізацію потреб користувачів. Зростає переважання дрібносерійних партій товарів та їхня модифікація під потреби вузьких цільових аудиторій, що відбувається на фоні зростання попиту на пропозиції в сфері послуг і нематеріальні блага [6; 16; 17].

Ключовою психологічною властивістю, що точно описує інформаційне суспільство, є чинник володіння знаннями, процес, мета і результат розвитку мислення, до якого включаються вміння та потреби шукати та знаходити потрібну інформацію, зберігати та організувати її, ефективно використовувати, поширювати та креативно створювати нову. Не дивно, що синонімами інформаційного суспільства є не тільки «постіндустріальне», але і «комп'ютерне», «віртуальне» та навіть «постекономічне» [2; 19].

У психологічному плані загрози втратити можливості володіти (знаходити, опрацювати) актуальні знання та, як наслідок, увійти в стан соціальної дезадаптації здатні призводити в інформаційному суспільстві до масового розвитку тривожності, страхів, стресів, неврозів, обмежувати можливості для інтелектуального та особистісного зростання, блокувати усвідомлення духовних цінностей і сенсу власного життя. Таким чином, хоча інформаційне суспільство надає значні потенціали для інтелектуального та особистісного розвитку, розширення когнітивних гори-

зонтів, гарантій для здійснення цих потенціалів не має через наявність чинників, що їх обмежують і також відносяться до особливостей діяльності у середовищі цього суспільства. Навчання та ще більшою мірою інтернет-навчання стає тим психологічним інструментом, що спрямований на ефективне подолання соціальної дезадаптації та пов'язаних з нею або зі страхом її пережити нересурсних станів індивідуума [10; 11; 15].

До інформаційних суспільств сучасного світу, в яких домінуючим сектором економіки є третинний, слід віднести США, Японію, Південну Корею, Німеччину, Канаду, Сінгапур, Великобританію, Нідерланди, Ізраїль тощо. Майже третина всього населення в цих країнах зайнята в інтелектуальній та/або творчій сфері, все більша кількість людей користується навчанням у віртуальному середовищі. Здатності ефективно та творчо мислити, розв'язувати завдання інноваційними способами, рухатися попереду стандартів та конвенцій, вести інших за собою, постійно навчатися нового, отримувати нову освіту, протягом усього життя опрацювати нові знання, вміння та навички є важливими психологічними характеристиками вчених, громадських діячів, представників мистецтва, журналістів, письменників, інженерів тощо. Знання та вміння їх знаходити, застосовувати, генерувати стають у постіндустріальному суспільстві найголовнішим, найбільш цінним і актуальним товаром, від дії якого залежить майже будь-яка галузь людської діяльності та її ефективність. Інформація та (більш конкретно) знання як продукт діяльності, як беззаперечна цінність, як інструмент досягнення цілей набуває есенціального значення для життя, діяльності та розвитку, тоді як навчання і насамперед інтернет-навчання стає способом оволодіння знаннями та пов'язаними з ними вміннями та навичками, шляхом оптимізації власної відповідності до актуальних запитів і завдань інформаційного суспільства [6; 7; 11; 18].

Висновки і пропозиції. Інтернет-навчання розкриває своє значення не тільки як можливість, але і як властивість, що характеризує суспільство нової формації та є базово притаманним для нього, враховуючи два чинники: по-перше, необхідність індивідуумів постійно опрацювати нові знання, вміння та навички, щоб забезпечувати свою соціальну продуктивність і адаптивність, по-друге, віртуальний мережевий простір, що стає провідним майданчиком для здійснення навчання. Ці два психологічні ресурси починають відігравати особливо потужну роль для розвитку психічних, інтелектуальних можливостей сучасної людини – представника інформаційного суспільства. Є все більш актуальною необхідність як виваженого та безпечного розвитку інтернет-навчання, залучення до нього нових учасників та педагогів (викладачів, тренерів, ведучих навчальних програм і курсів, занять, вебінарів тощо), так і паралельного все-

бічного психологічного дослідження його можливостей, сильних і слабких сторін, специфіки різних змістовних напрямів і аудиторій користувачів.

Література:

1. Бабин А.И. Инфокоммуникационные технологии в образовании: глобальные тенденции развития. *Современные наукоемкие технологии*. Вып. 11. 2007. С. 42–43.
2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. Москва : Academia, 2004. 944 с.
3. Голуб Л. Виртуальное обучение. *Учись. Работай. Отдыхай*. № 30 (191). 2008. С. 12–13.
4. Гриценко В.С. Теория постиндустриального общества в современной зарубежной науке. Пермь : ПГУ, 2010.
5. Знамцева О.П. Информационный человек: социально-видовые характеристики : дисс. канд. филос. наук : 09.00.11. Саратов, 2008. 152 с.
6. Кастельс М. Информационная эпоха. Экономика, общество и культура. Москва, 2000. 606 с.
7. Минькова Е.Н. Инфокоммуникационные технологии и педагогические инновации как фактор изменений традиционного обучения URL: https://superinf.ru/view_helpstud.php?id=3375.
8. Моисеев Н.Н. Расставание с простотой. Москва, 1998. С. 98.
9. Мунтян П. Влияние сети Интернет на развитие человека как психологическая проблема. URL: http://www.library.by/portalus/modules/psychology/readme.php?subaction=showfull&id=1106588195&archive=&start_from=&ucat=15&category=15
10. Назар М.М. Деякі інструменти дистанційного навчання у розвитку суб'єктної активності. *Технології розвитку інтелекту*. Т. 2. № 7 (18). Київ : Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, 2017. URL: http://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/315.
11. Признаки постиндустриального общества: общая характеристика и основные типы *BusinessMan.ru*. 2016. URL: <https://businessman.ru/new-priznaki-postindustrialnogo-obshhestva-obshhaya-karakteristika-i-osnovnyye-tipy.html>.
12. Прудский В.Г. Теоретические и методологические основы преодоления исторического отставания России на пути перехода к постиндустриальному обществу. *Новые идеи в философии*. 2009. Вып. 18. С. 48.
13. Орлов В.В., Гриценко В.С. Постиндустриальное общество и проблема труда. *Философия и общество*. № 3. 2012 р. С. 60–78.
14. Смульсон М.Л. Психологічні особливості віртуальних навчальних середовищ. *Технології розвитку інтелекту*. Київ : Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, 2012. URL: http://psytir.org.ua/upload/journals/3/authors/2012/Smulson_Maryna_Lazarivna_-_Psychologichni_osoblyvosti_virtualnyh_navchalnyh_seredovysh.doc.
15. Чумак В.В. Впровадження дистанційних технологій у процес розв'язування студентами психологічних задач. *Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми (Психологія нового тисячоліття)*: міжнарод. наук-практ. інтернет-конф., 28 травня 2012 р. : тези доповідей. URL: http://www.psy-science.com.ua/Konferenciya_2012_05_28/Chumak_Viktor_2012.doc.
16. Complexity, Global Politics and National Security / ed. by D. Alberts, T. Czerwinski. Washington, D.C., 1997. P. 87.
17. Harris R.J. A Cognitive Psychology of Mass Communication. 4th ed. Mahwah : Lawrence Erlbaum, 2004. 488 p.
18. Psychology and the Internet: Intrapersonal, Interpersonal, and Transpersonal Implications / ed. by Jayne Gackenbach. 2nd ed. San Diego : Academic Press, 2006. 392 p.
19. Suler J. The Psychology of Cyberspace. New Jersey : Science and Technology Center of Rider University, 2007. URL: <http://www-usr.rider.edu/~suler/psycyber/psycyber.html>

Назар М. Н. Интернет-обучение как базовое свойство информационного общества

Целью работы является исследование роли интернет-обучения для индивидуальной продуктивности и адаптивности в информационном обществе. Перманентное обучение в формате обучающих курсов, семинаров, тренингов и т.п., продолжающееся в течение почти всей жизни, начинает занимать всё более весомое место в жизни представителей информационного (постиндустриального) общества. Растущий спрос на знания, постоянно обновляющиеся и совершенствующиеся и от владения которыми зависит место индивидуума в социальной иерархии информационного общества, потенциалы персональной адаптации и достижений, создают условия для развития возможностей доступа к ним, хранения и использования. Интернет-обучение становится одним из самых ценных общественных и психологических ресурсов. Виртуальная среда сети Интернет становится ключевой репрезентацией развития инфокоммуникационных и мультимедийных технологий, тенденций к глобализации и интеграции. Обучение всё в большей степени охватывает виртуальное пространство. Интернет-обучение раскрывает своё значение не только как возможность, но и как свойство, характеризующее общество информационной формации, и является базово присущим, учитывая два фактора: во-первых, необходимость инди-

видуумов постоянно прорабатывать новые знания, умения и навыки, чтобы обеспечить свою социальную продуктивность и адаптивность, во-вторых, виртуальное сетевое пространство, становящееся ведущей площадкой для обучения.

Ключевые слова: Интернет, интернет-обучение, информационное общество.

Nazar M. M. E-learning as a base property of information society

The purpose of research work is role of e-learning in the individual productivity and adaptiveness in information society. Permanent (life-long) education in the format of educational courses, seminars, trainings etc. begins to occupy more important place in life of information (post-industrial) society people. Growing demand on knowledges, constantly brushing up and becoming more perfected, determines the place of individual in the social hierarchy of information society, potentials of personal adaptation and achievements, create terms for development of access to them possibilities, storage and using. E-learning becomes one of the most valuable public and psychological resource. Virtual network environment of Internet becomes key representation of information-communicative and multimedia technologies development, tendencies to globalization and integration. Education integrates in virtual space more and more. E-learning releases own value not only as possibility but also property describes informative society structure and is base finherent for it, taking into account two factors: at first, necessity of individuals to work over new knowledges, abilities and skills constantly, for providing the social productivity and adaptiveness; secondly, virtual network space becomes a leading ground for implementation of education.

Key words: Internet, e-learning, information society.